

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

เศรษฐศาสตร์การประเมินมูลค่าสถานที่ท่องเที่ยว

อุดมศักดิ์ ศิลปะชาวงศ์. 2555. เศรษฐศาสตร์การประเมินมูลค่าสถานที่ท่องเที่ยว. เชียงใหม่: ลีออคอินดีไซน์เวิร์ค. 216 หน้า. ISBN: 978-974-672-673-3. ราคา 380 บาท.

เป็นที่น่ายินดีที่ กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือนี้ หนังสือมีเนื้อหาว่าด้วยการประยุกต์วิชาเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมและตัวอย่างงานวิจัยเพื่อวัดมูลค่าของสถานที่ท่องเที่ยว ประกอบด้วย 7 บท เริ่มด้วยการทบทวนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และเทคนิคการวัดมูลค่าสิ่งที่ไม่ได้ซื้อขายในตลาด และกรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของไทย เช่น แหล่งปะการังในจังหวัดกระบี่และพังงา วัดโบราณในภาคกลาง อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า อ่าวคังกระเบน รวมทั้งตัวอย่างกรณีศึกษาในต่างประเทศ

เหตุใดจึงต้องทำวิจัยวัดมูลค่าของสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม คำตอบคือ สาธารณสมบัติของชาติ (หรือของโลก) ที่มีคุณค่ามหาศาลและหลายมิติ นอกเหนือจากเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้และทำวิจัยที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่สถานที่ท่องเที่ยวหรือสาธารณสมบัติเหล่านี้กำลังเผชิญปัญหาหลายประการที่เสี่ยงต่อความไม่ยั่งยืน อาทิเช่น การขาดการดูแลเพราะงบประมาณของส่วนราชการไม่พอ การบุกรุกของชุมชน ถูกรบกวนจากขยะและมลพิษ หรือธุรกิจการท่องเที่ยว ฯลฯ หากพิจารณาจากค่าธรรมเนียมหรือรายได้ที่จัดเก็บจากผู้เข้าชม หรือเงินบริจาค ก็จะเป็นตัวเลขมูลค่าที่น้อยมาก (ต่ำกว่าความเป็นจริง) อย่างที่พบเช่น วัดเปิดให้ประชาชนเยี่ยมชมโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การเก็บค่าธรรมเนียมในการเข้าชมอุทยานฯ รายหัวหรือรายคันรถตามระเบียบอุทยานฯ ที่มีอัตราต่ำมาก หรือฟรีสำหรับนักเรียน นักศึกษา หรือมีเหตุผลสนับสนุนจูงใจให้ประชาชนมาใช้ชื่นชม โดยไม่ได้คิดในเชิงธุรกิจ รายได้เป็นตัวเงินที่จัดเก็บได้จึงคิดเป็นเพียงเศษเสี้ยวของต้นทุนและค่าบริการจัดการ หากมองในสายตานักธุรกิจแล้ว กิจกรรมเช่นนี้คงจะขาดทุนและคงต้องปิดตัวลงไปในไม่ช้า

นักเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้สนับสนุนการอนุรักษ์และการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาอื่นๆ เริ่มจากด้านความรู้และการวิจัยเพื่อวัดมูลค่า “สิ่งที่ไม่ใช่ตลาด” ไม่เพียงแต่ช่วยขยายพรมแดนความรู้เท่านั้น ยังนำมาเป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายสาธารณะ การวัดมูลค่าความงามของท้องทะเล ป่าไม้และทิวทัศน์ตามธรรมชาติ การดำรงอยู่ของพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่หายากและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อผู้บริหารด้านการจัดสรรงบ

ประมาณเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน แต่งบประมาณมีจำกัด จึงต้องเลือกและจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง

การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของสาธารณสมบัติของแผ่นดิน จะให้ข้อมูลสนเทศที่มีประโยชน์ต่อผู้บริหารรวมทั้งประชาชนทั่วไป ถ้าคิดแคบเพียงในแง่มูลค่าไร-ขาดทุนในเชิงธุรกิจ สาธารณสมบัติของชาติจำนวนมากอาจจะถูกนักธุรกิจประมูลนำไปสร้างโรงแรมหรือพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ หรือนักการเมืองอาจจะร่วมมือขายสาธารณสมบัติของชาติด้วยเหตุผลว่า “ได้เงินเข้าคลังแผ่นดิน” ของดีและมรดกที่บรรพบุรุษรักษามาก็จะทยอยกันสูญหายไปในที่สุด ซึ่งจะกลายเป็นความหลงผิดอย่างใหญ่หลวง

เนื้อหาบทที่ 1 ทบทวนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การประเมินมูลค่า อธิบายมโนทัศน์ของมูลค่าการใช้ (use value) ซึ่งนับรวมมูลค่าทางตรง เช่น ชาวบ้านเก็บเห็ดและของป่า เศษไม้กองกอง ชายทะเล จับกุ้ง หอย ปู ปลามาเป็นอาหาร มูลค่าทางอ้อมจากพื้นที่ชุ่มน้ำและป่าชายเลน ซึ่งให้ประโยชน์มากมายแต่คนส่วนใหญ่ไม่ตระหนัก เช่น เป็นตัวกลางระหว่างน้ำจืดน้ำเค็ม ป่าไม้และต้นน้ำเป็นแหล่งอาศัยของพืชสัตว์หลายชนิด หากเสื่อมโทรมลงไปพืชสัตว์หลายชนิดคงจะสูญพันธุ์ในไม่ช้า มูลค่าเผื่อจะใช้ (option value) หมายถึง เรายังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในขณะนี้ แต่อาจจะนำมาใช้ประโยชน์ในวันข้างหน้า นอกจากนี้ยังมี มูลค่าที่ไม่ได้ใช้ (nonuse value) ซึ่งนับรวม มูลค่าเพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลาน (bequest value) หมายถึง คนในรุ่นนี้ปรารถนาให้สิ่งแวดล้อมตกทอดเป็นมรดกให้ลูกหลานเห็นและใช้ได้เช่นเดียวกับที่คนรุ่นของเราได้ใช้ ไม่ปล่อยให้ทุนสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมไปในรุ่นของเรา สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) มูลค่าที่ไม่ได้ใช้ยังรวมถึง มูลค่าการดำรงอยู่ (existence value) หมายถึง มนุษย์ปรารถนาให้พืชสัตว์และสภาพสิ่งแวดล้อมในฐานะ “เพื่อนร่วมโลก” ดำรงอยู่ตลอดไป และยังรวมมูลค่าเผื่อจะใช้ ดังกล่าวข้างต้นไว้ด้วย

ผู้เขียนตั้งคำถามท้ายบท เพื่อเชิญชวนให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายหรือเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของสภาพแวดล้อม เช่น แหล่งปะการังให้ความงดงามตามธรรมชาติแต่ว่ามีคุณสมบัติเปราะบาง หากถูกนักท่องเที่ยวจำนวนมากเหยียบย่ำหรือถูกน้ำเสียจากโรงแรม/โรงงานรบกวนคงจะอยู่ไม่ได้ และเมื่อปะการังเสื่อมโทรมจะเกิดผลกระทบอื่นๆ ตามมา ปลาโลมา พญานาค เต่าทะเลและสัตว์ทะเลหลายชนิดดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยหญ้าทะเลหรือสิ่งมีชีวิตอื่นในท้องทะเล

บทที่ 2 อธิบายเทคนิคการประเมินมูลค่าสถานที่ท่องเที่ยว โดยอิงกับหลักเศรษฐศาสตร์ว่าด้วย ความเต็มใจที่จะจ่าย (willingness to pay, WTP) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความต้องการสินค้าหรือบริการ (อุปสงค์) เช่น ประชาชนยินดีจ่ายเพื่อให้ธรรมชาติและสาธารณสมบัติของชาติดำรงอยู่ต่อไป

โดยยินดีบริจาคหรือเต็มใจจ่ายภาษีให้รัฐบาล/เทศบาลเพื่อนำไปบำรุงสาธารณสมบัติเหล่านั้น และหลักกว่าด้วย ความเต็มใจที่จะรับ (willingness to accept, WTA) เช่นว่าเราได้รับที่ดินจากบรรพบุรุษวันนี้มีคนมาขอซื้อโดยเสนอ “ราคา” หนึ่ง ซึ่งเราอาจจะไม่เต็มใจ แต่ถ้าหากราคาเสนอเพิ่มขึ้นก็อาจจะยอมรับข้อเสนอ ที่ดินผืนนี้หากมองจากมุมมองได้จากค่าเช่าอย่างเดียว ย่อมไม่ใช่ของจริง ที่ดินผืนนี้ยังมีคุณค่าทางจิตใจทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมสูงด้วย นักเศรษฐศาสตร์ใช้มโนทัศน์ว่าด้วย WTP และ WTA เป็นเครื่องมือประเมินมูลค่า

ท้ายบทนี้ขยายความคำศัพท์สำคัญว่าด้วย ส่วนเกินของผู้บริโภค (consumer surplus) และมาตรการชดเชย ที่มีคำศัพท์เฉพาะเรียกว่า compensating variations (CV) และ equivalent variations (EV) ซึ่งใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์สวัสดิการเพื่อวัดผลเปลี่ยนแปลงสวัสดิการจากราคาหรือรายได้ที่เปลี่ยนแปลงไป สมมติว่าจัดเก็บภาษี ราคาแพงขึ้น ผู้บริโภคลดการบริโภค (ลดความพึงพอใจลง) หากจะต้องชดเชยให้เหมือนสภาพเดิม จะต้องจ่ายเงินอุดหนุนให้แก่บุคคลผู้นั้นเท่าใด สำหรับผู้อ่านทั่วไปที่ไม่มีพื้นฐานเศรษฐศาสตร์มากนัก จะรู้สึกว่ายาก เพราะมีศัพท์เทคนิคชื่อของบุคคล คือ มาร์แชล (Alfred Marshall) และ ฮิกส์ (Sir John Hicks) ทั้งสองท่านเป็นปรมาจารย์เศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษที่บุกเบิกการวัดสวัสดิการจากเส้นอุปสงค์ แต่วิธีคิดแตกต่างกันเกี่ยวกับ “รายได้” ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดปริมาณอุปสงค์ ตามหลักการของอุปสงค์นั้นตัวแปรรายได้ควรจะคงที่ แต่เมื่อราคาสินค้าลดลง ทำให้รายได้ที่แท้จริง (real income) ของผู้บริโภคเพิ่มขึ้นตามไปด้วย การวิเคราะห์ตามแบบมาร์แชล จะต้องปรับให้รายได้คงที่ (เท่าเดิม) วิธีการนี้เรียกว่า compensated demand curve แต่วิธีการของฮิกส์ กำหนดให้รายได้ที่เป็นตัวเงิน (money income) คงที่ เรียกว่า un-compensated demand curve

บทที่ 3 ว่าด้วยการประเมินมูลค่าของสิ่งแวดล้อมทางอ้อมที่แฝงในราคาบ้านหรือที่ดิน บ้านที่ที่ตั้งบนทำเลที่ดี ดิตริมแม่น้ำหรือชายทะเล ย่อมมีราคาสูง ในทางตรงกันข้าม บ้านหรือที่ดินใกล้แหล่งโรงงานหรือกองขยะ ราคาจะต่ำลง นั่นคือ “สภาพแวดล้อม” (ambient) มีผลต่อมูลค่าและคุณค่าต่อมนุษย์ ที่สะท้อนไปราคาบ้าน ที่ดิน และทำเลที่ตั้ง ทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกับอุปสงค์ต่อคุณลักษณะ โดยผู้ซื้อไม่ได้ต้องการแค่บ้านหรือที่ดินเท่านั้น บ้านสองหลังที่มีจำนวนห้องนอนและวัสดุก่อสร้างเช่นเดียวกัน แต่ทำเลที่ตั้งแตกต่างกัน จะมีราคาแตกต่างกัน นักเศรษฐศาสตร์อาศัยหลักความจริงข้อนี้ในการวัดมูลค่าของสภาวะแวดล้อม ซึ่งแฝงอยู่ในราคาบ้านและที่ดิน เทคนิคนี้เรียกว่า hedonic pricing การวัดมีสองขั้นตอน สมการแรก วัดราคาบ้าน (หรือค่าเช่า) ที่แปรผันตามคุณลักษณะของบ้านหรือที่ดิน เช่น พื้นที่ใช้สอย จำนวนห้องนอน ทำเล (ใกล้หรือไกลจากตัวเมือง) ทิวทัศน์รอบบ้าน มีปัญหามลพิษหรือไม่? สมการที่สอง พิจารณาการตัดสินใจเลือก (ซื้อหรือไม่ซื้อ) ของผู้บริโภค

ทำยบทผู้เขียนตั้งใจทำให้ผู้อ่านได้ตรองเกี่ยวกับคุณลักษณะของดอนหอยหลอด ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ และตลาดคลองสวน ได้ชื่อว่าเป็น “ตลาดร้อยปี” เพราะสืบทอดมาหลายชั่วคน สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนไทยสมัยก่อน ร้านค้าโรงเรือนไม้ ล้ำคล่อง ส่วนหนึ่งยังคงใช้เรือสัญจรในชีวิตประจำวัน มีอาหารและขนมสมัยคุณปู่คุณย่า ทั้งสองพื้นที่ดึงดูดให้ผู้คนจำนวนมากที่ถวิลหาดีดมาเที่ยวชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันหยุด เพื่อชื่นชมวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ชิมอาหารและขนมไทย-จีน หรืออาหารทะเลสด แต่นักท่องเที่ยวเหล่านี้คงไม่ประสงค์จะซื้อบ้านและที่ดิน ผู้วิจารณ์มองว่าสองตัวอย่างนี้จึงไม่สอดคล้องกับการใช้เทคนิค hedonic pricing นัก แต่อาจจะมีบางคนที่สนใจอยากซื้อบ้าน ที่ดิน หรือต้องการมาอยู่อาศัยจริงๆ ก็ได้ แต่เชื่อว่าเจ้าของบ้านหรือที่ดินบริเวณตลาดคลองสวนหรือดอนหอยหลอด คงจะหวงแหน ไม่ยอมขายง่ายๆ ถ้าจะตั้งคำถามว่า อยากจะขายราคาที่ดินราคาเท่าใด คงจะพบคำตอบว่า แพงลิบลิวหรือ “ราคาเท่าใดก็ไม่ขาย” นอกจากนี้ดอนหอยหลอด ตลาดคลองสวน รวมทั้งพื้นที่อื่นๆ ที่คนรู้จัก ได้กลายเป็น “สาธารณสมบัติ” ของคนไทยไปแล้ว หากถูกแปรเปลี่ยนเป็นอื่น เช่น ทำคอนโดหรือห้างสรรพสินค้า คงจะมีผู้คนออกมาประท้วง ด้วยความรู้สึกผูกพัน ต้องการอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมให้ได้ชื่นชมไปถึงลูกหลาน

บทที่ 4 การประเมินด้วยเทคนิคต้นทุนการเดินทาง (travel cost model, TCM) ใช้กับสถานที่ท่องเที่ยวเช่นอุทยานแห่งชาติ แนวคิดนี้เริ่มจากนักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน Harold Hotelling ตั้งข้อสังเกตว่า การที่นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวต้องเสียเงินค่าเดินทาง ค่าเวลา และอื่นๆ เช่นจ่ายเงินไป x บาท เราน่าจะอนุมานได้ว่า อรรถประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวครั้งนี้คุ้มค่า (เกินกว่า x บาท) ค่าใช้จ่ายเดินทาง (travel cost) จึงเป็นวิธีการประเมินมูลค่า (ขั้นต่ำ) ของการท่องเที่ยว ทั้งนี้ได้มีการพัฒนาแบบจำลองสองประเภท อย่างแรก คือ จัดเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวซึ่งมาจากทั้งใกล้ไกล สมมติว่าทั้งปีมีนักท่องเที่ยวคนไทยและต่างชาติรวมกัน 1 ล้านคน คนที่อยู่ใกล้เสียค่าเดินทางน้อย จึงมาเที่ยวชมบ่อยครั้ง แต่นักท่องเที่ยวที่อยู่ห่างไกลค่าใช้จ่ายเดินทางและค่าเสียเวลาสูง จำนวนครั้งที่มาเที่ยวชมย่อมจะน้อยกว่าเป็นธรรมดา สอดคล้องหลักอุปสงค์ ราคาแพงซื้อน้อย ราคาถูกคนซื้อมาก วิธีการ zonal travel cost model จำแนกนักท่องเที่ยวตามโซน คำนวณหาต้นทุนการเดินทางของแต่ละโซน ต่อจากนั้นพล็อตหรือใช้แบบจำลองเศรษฐมิติคำนวณเส้นอุปสงค์การเที่ยว ค่าประมาณการที่ได้สะท้อนถึงคุณค่าการใช้ หรือ use value แบบจำลองที่สอง ต้องใช้ข้อมูลสนทนทรายบุคคล โดยวิธีการสัมภาษณ์ เพื่อได้ข้อมูลส่วนบุคคล เช่น อายุ เพศ รายได้ การศึกษา เป็นต้น และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมว่า นักท่องเที่ยวนิยมชมชอบอะไรเป็นพิเศษ เช่น ชมนก ชมธรรมชาติ ชมสัตว์ป่า ชมน้ำตก ทิวทัศน์ เป็นต้น รวมทั้งสอบถามข้อมูลว่า มาเที่ยวกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน ข้อมูลค่าใช้จ่ายการเดินทางและพักรวม ค่าเสียเวลา และจำนวนความถี่ของการเที่ยวในรอบห้าปี

จากนั้นนำข้อมูลไปคำนวณเส้นอุปสงค์ต่อการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายการเที่ยวแต่ละครั้ง และจำนวนครั้ง แต่เทคนิค TCM มีจุดอ่อน ประการสำคัญคือ นักท่องเที่ยวบางคนเดินทางมาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง (multiple sites) ในขณะที่จำนวนหนึ่งมีจุดมุ่งหมายเที่ยวแห่งเดียว (single site trip) นักวิจัยจึงต้องสอบถามข้อมูลลักษณะของการท่องเที่ยวประกอบด้วย

บทที่ 5 การประเมินมูลค่าด้วยเทคนิคสมมติเหตุการณ์ (contingent valuation model, CVM) เพื่ออนุมานความเต็มใจที่จะจ่ายเพื่อการอนุรักษ์สภาพสิ่งแวดล้อม โดยตั้งสถานการณ์สมมติว่า แหล่งท่องเที่ยวที่ศึกษากำลังเผชิญความเสี่ยงต่อความเสื่อมโทรม ถูกบุกรุก หรือรับมลพิษจากน้ำเสีย งบประมาณของส่วนราชการที่จัดสรรไม่พอเพียง หากจะมีการจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อนำเงินมาบำรุงรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมให้คงเดิม จึงขอความร่วมมือให้นักท่องเที่ยวและประชาชนจ่ายเพื่อการอนุรักษ์ จะเต็มใจหรือไม่เต็มใจจ่าย หากเต็มใจจ่ายจะจ่ายเท่าใด และเพื่อให้สมจริงนักวิจัยสมมติวิธีการจ่าย (payment methods) เช่นว่าจะเก็บเงินในรูปภาษีประจำปี เงินบริจาคครั้งเดียว เป็นต้น เมื่อเปรียบเสมือนกับการเล่นเกม “ร่วมมือ” หรือว่า “ไม่ร่วมมือ” จ่ายมากหรือจ่ายน้อย เป็นหัวข้อที่น่าสนใจ เพราะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลและมีปัจจัยเกี่ยวข้อง เช่น รายได้ ทัศนคติ (ชอบมากหรือชอบน้อย) เป็นคนในพื้นที่หรือนอกพื้นที่ ชาวไทยหรือชาวต่างประเทศ อายุและพื้นความรู้ของบุคคลเกี่ยวกับคุณค่าสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ซึ่งอาจมีผลต่อ WTP มีเทคนิคการสอบถามทั้งแบบปลายเปิด และแบบปลายปิด รวมทั้งเทคนิคเศรษฐมิติที่นำมาประยุกต์หลายวิธีการ คล้ายคลึงกับการต่อรองราคาในการซื้อสินค้า นักวิจัยอาจจะตั้งราคาเริ่มจากราคาต่ำ A ไปไปราคาปานกลาง B และ ราคาสูง C หรืออาจเริ่มจากราคาสูงก่อนก็ได้ นอกจากนี้ยังมีเทคนิคให้ผู้ตอบแบบสอบถามกรอกเอง “ปลายเปิด” ว่าเต็มใจจ่ายเท่าใด (open bidding) แต่วิธีนี้อาจจะยากสำหรับผู้ตอบคำถาม เพราะว่าได้รตรองไว้ก่อน และไม่มีประสบการณ์ว่าการบริจาคจำนวนเท่าใดจึงจะเหมาะสม นักวิจัยใช้ข้อมูลสนทนจากอัตราการร่วมมือจ่าย WTP (ค่าเฉลี่ยหรือค่ามัธยฐาน) และจำนวนนักท่องเที่ยว ในการประเมินมูลค่าของสถานที่ท่องเที่ยวและสาธารณสมบัติ

บทที่ 6 บทนี้ว่าด้วยการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อมโดยเทคนิคการทดลอง โดยดูพฤติกรรมทางเลือกของนักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวแต่ละคนมีทัศนคติและความชอบเกี่ยวกับ “คุณลักษณะ” ของแหล่งท่องเที่ยวแตกต่างกัน บางคนมาเที่ยวเกาะเพราะต้องการความเป็นส่วนตัว ต้องการชื่นชมธรรมชาติ ไม่ชอบความแออัดหรือพลุกพล่าน แต่นักท่องเที่ยวอีกกลุ่มหนึ่งอาจจะชอบความคึกคัก เห็นผู้คนขวักไขว่เดินเที่ยวซื้อของที่ระลึกหรือสินค้าพื้นบ้าน ฯลฯ นักวิจัยใช้แบบจำลองที่เรียกว่า random utility model ในความเป็นจริง ผู้บริโภคย่อมรู้ว่าตัวเองชอบหรือไม่ชอบอะไร แต่สำหรับนักวิจัย ซึ่งเฝ้าสังเกตพฤติกรรมทางเลือกของนักท่องเที่ยวจำนวนนับร้อยนับพันคน ย่อมไม่ทราบแน่นอนถึงข้อมูลดังกล่าว หรือมีลักษณะเป็น random นักวิจัยจึงใช้แบบจำลองเศรษฐมิติต่างๆ ตามที่พิจารณาว่า

เหมาะสม เช่นว่าใช้ multinomial logit ในกรณีมีทางเลือกหลายแบบ ชอบคนดู เล่นน้ำตก ชี่จักรยาน หรือเดินชมพื้นที่ดูพันธุ์ไม้ ผีเสื้อ แมลง ชมสัตว์ป่า ฯลฯ หรือใช้ conditional logit model ในกรณี utility tree เช่น ถ้าชอบผจญภัย จะมีสองทางเลือกย่อยเกิดขึ้น เช่น ปีนเขา ล่องแก่ง ถ้ารักเที่ยวแบบสบายๆ มีทางเลือกย่อยเช่น อาบแดด ดูผู้คนตามชายหาด หรือซื้อตั๋วเข้าชมพิพิธภัณฑ์สัตว์ทะเล ถ้ารักประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีทางเลือกย่อยว่า อยากรจะชมวัด เทียบไปยังชุมชนอนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ

บทสุดท้าย เป็นการสรุปบทเรียนจากข้อค้นพบสำคัญ พร้อมข้อเสนอแนะการนำผลงานวิจัยเป็นข้อมูลสำหรับการกำหนดนโยบาย เช่น การเก็บภาษี การจัดเก็บค่าธรรมเนียม กองทุนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนข้อเสนอหน่วยงานที่จะทำหน้าที่อนุรักษ์ ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ตัวอย่างข้อสรุปปรากฏในหน้า 189-192 พบว่า 1) ผลการวิจัยหลายชิ้นโดยนักวิจัยหลายคน (ตารางที่ 7.1 หน้า 191) ให้ผลลัพธ์แตกต่างกัน เป็นปัญหากับผู้อ่านว่าจะเชื่อถือผลงานชิ้นใด จะให้น้ำหนักผลการศึกษาของใครมากกว่ากัน 2) มูลค่าการใช้ประโยชน์ มักจะสูงกว่ามูลค่าที่ไม่ได้ใช้ ซึ่งผู้อ่านเข้าใจตามได้ไม่ยาก และ 3) ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนหนึ่งไม่นิยมที่จะให้เก็บในรูปแบบภาษี แต่มีความเต็มใจในรูปแบบบริจาคมากกว่า นี่ก็เข้าใจได้ไม่ยาก เพราะว่าภาษีเป็นมาตรการบังคับ (เราต้องจ่ายทุกปี) แต่การบริจาคไม่บังคับทั้งบ่งบอกถึงความหวังดี พฤติกรรมการให้ และไม่มีผลผูกมัดระยะยาว ทำยบทผู้เขียนได้แสดงความเห็นเชิงเสนอแนะไว้หลายประการ อาทิเช่น จัดตั้งองค์กร คือ กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม และการทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นรับเงินบริจาคจากประชาชน ข้อควรระวังในส่วนของผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว คือ ควรจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสมตามความสามารถรองรับ (carrying capacity)

ผู้วิจารณ์พบว่า มีบางตอนหรือการวิเคราะห์ที่คลาดเคลื่อนหรือกำกวมและน่าสงสัย ข้อตั้งเป็นข้อสังเกตบางประการดังนี้ หน้า 192 กรณีศึกษาวัดโบราณในภาคกลางและการประมาณการ WTP พบว่ามีความไม่สมจริง ขอล้างข้อความดังนี้ “สมมติว่าหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ดูแลวัดโบราณเหล่านี้ ต้องการระดมเงินเข้ากองทุนอนุรักษ์โบราณ โดยให้ประชาชนผู้เสียภาษีเงินได้จ่ายเป็นเงินภาษีเพิ่มขึ้นเพียงครั้งเดียว ก็สามารถประมาณการรายรับ โดยการนำจำนวนคนที่เสียภาษีเงินได้ทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครในปีภาษีหนึ่งๆ คูณด้วยค่าเฉลี่ยความเต็มใจจะจ่ายต่อคน ในปีภาษี 2547 มีจำนวนผู้ยื่นเสียภาษีเงินได้ทั้งสิ้น 6,652,069 คน ในจำนวนนี้มีจำนวนคนที่ได้รับการยกเว้นภาษีจำนวน 1,208,058 คน เพราะมีรายได้สุทธิต่ำกว่า 80,000 บาทต่อคนต่อปี ดังนั้นจึงมีจำนวนคนที่ต้องเสียภาษีทั้งสิ้น 5,444,011 คน เมื่อนำไปคูณความเต็มใจที่จะจ่ายเฉลี่ยสำหรับโครงการดูแลวัด 10 แห่ง เท่ากับ 214 บาทต่อคน จะได้รายรับรวมทั้งสิ้น 1,165 ล้านบาท ซึ่งสูงกว่าค่าใช้จ่ายโครงการปฏิสังขรณ์วัดสิบแห่ง (ประมาณ 2.5 ล้านบาท) ดังนั้นจึงมีความคุ้มค่าที่จะดำเนินการต่อไป” ตั้งข้อ

สังเกตว่า จำนวนผู้เสียภาษีควรจะเป็นผู้เสียภาษีทั่วประเทศมากกว่าเฉพาะในเขต กทม. นอกจากนี้ การประเมินรายได้ภาษี มีข้อควรระวังอย่างมาก เพราะการตอบแบบสอบถามอย่างหนึ่ง การร่วมมือเสียภาษีเป็นอีกอย่างหนึ่ง ในแบบสอบถามมีคนไม่เห็นด้วยหรือไม่ร่วมมือ แต่เมื่ออนุมานเป็นการจัดเก็บภาษี กลายเป็นบังคับ แม้ว่าจะจัดเก็บแบบพิเศษ (เฉพาะการ เป็นการเก็บครั้งเดียว ตรงกับ คำศัพท์ภาษี เรียกว่า levy เช่นภาษีน้ำท่วม) ประมาณรายรับจึงอาจจะไม่สมจริง

หน้า 166 คำถามท้ายบท “ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว เกาะเสม็ด จึงไม่มีความเต็มใจจะจ่ายเพื่อให้ลดจำนวนนักท่องเที่ยวบริเวณชายหาด” ความจริงผู้เขียน ต้องการให้อ่านใคร่ครวญและไตร่ตรองเหตุผล แต่วิธีเขียนคล้ายกับบังคับว่า เป็นข้อความจริงทุกประการ (คือนักท่องเที่ยวไม่เต็มใจจ่ายเพื่อลดจำนวนนักท่องเที่ยว เพื่อความเป็นส่วนตัวหรือไม่รู้สึก แออัด) ความจริงอาจเป็นได้ทั้งสองทาง และคำตอบที่ผู้อ่านจะตอบเป็นได้มากมาย เช่น คนท่องเที่ยวชายหาดของเกาะเสม็ดมีจำนวนไม่มากอยู่แล้ว จึงไม่รู้สึกแออัด หรืออาจจะเป็นว่านักท่องเที่ยวชอบบรรยากาศที่คึกคัก เห็นผู้คนจำนวนมาก จึงไม่รู้สึกเบื่อตรอน และไม่เต็มใจที่จะให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลง

หน้า 72 การประเมินมูลค่าต้นทุนทางการของหาดนพรัตน์ธาราและหมู่เกาะพีพี ระบุว่า เกิดจากชาวไทยเพียง 69.9 ล้านบาท และนักท่องเที่ยวต่างชาติ 8,146 ล้านบาท มูลค่าแตกต่างกันมาก น่าจะมีการอภิปรายเหตุผล เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว ผลของการคำนวณครั้งนี้ส่วนสำคัญมาจาก ค่าเดินทาง (ต่างชาติเดินทางไกลย่อมมีค่าใช้จ่ายสูงกว่า) แต่ปัญหา คือ นักท่องเที่ยวต่างชาติอาจจะมาเที่ยวชมหลายสถานที่ การอ้างว่าค่าเดินทางเพื่อมาเที่ยวเกาะพีพีหรือหาดนพรัตน์ธารา อาจจะไม่สมจริงและประมาณการคลาดเคลื่อน นอกจากนี้ควรคำนึงถึงความถี่ (frequency) ของความต้องการ นักท่องเที่ยวคนไทยอาจจะมาใช้บริการหลายครั้ง ขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติมีโอกาสน้อยกว่า เช่น ครั้งเดียวในชีวิต และมีเหตุผลความไม่แน่นอน เช่น ปีที่ศึกษาเป็นปีที่มีนักท่องเที่ยวมาก แต่ปีอื่นๆ ตัวเลขลดลง การอภิปรายขยายความว่า ข้อสรุปมีโอกาสถูก/ผิด หรือความคลาดเคลื่อน ไม่ได้ทำให้นักวิจัยต้องคุณค่าลงแต่ประการใด แต่กลับเตือนให้อ่านสุขุมรอบคอบ คำนึงถึงความเสียดังและผันแปรที่เกิดขึ้นได้

กล่าวโดยรวม หนังสือเล่มนี้กลั่นกรองมาจากผลงานวิจัยอันยาวนานของผู้เขียน จากการค้นคว้าทฤษฎีและงานวิจัยเชิงประจักษ์โดยใช้กรณีศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวหลายแหล่งในบ้านเมืองของเรา ผู้อ่านได้รับความรู้มากมายจากการทบทวนมโนทัศน์ ข้อมูลสนเทศสถานที่ท่องเที่ยวว่ามีชื่ออะไร มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของวัด ปะการัง ป่าชายเลน ทิวทัศน์และแหล่งนันทนาการ และมีรูปภาพประกอบด้วย เป็นหนังสือที่จัดรูปเล่มสวยงามน่าอ่าน ส่วนหนึ่งของการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ คือ สอนวิธีการทำวิจัยแบบ how to ที่ประโยชน์แก่นักศึกษา เช่น แนะนำเทคนิคเศรษฐกิจมิติโดยใช้ซอฟต์แวร์ LIMDEP command ระบุวิธีการอ่านผล การนำค่าพารามิเตอร์ไปคำนวณต่อ เพื่อได้ค่า

ความยืดหยุ่นหรือส่วนเกินผู้บริโภค เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งนำเสนอการทบทวนวรรณกรรม ผลงานวิจัย ประเมินคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว เน้นการวิจัยในระยะหลังปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ช่วยให้ผู้อ่าน ทราบว่าใครทำวิจัย เรื่องอะไร และอย่างไร รวมทั้งข้อสังเกตและเสนอแนะเชิงนโยบาย

ถือว่าเป็นข่าวดีสำหรับวงการเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่เรามีหนังสือและตำราที่มีเนื้อหา ทันสมัยให้นักศึกษาและนักวิจัยได้เรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของพรมแดนความรู้เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม ควรจะเผยแพร่และวิจารณ์ จึงถือโอกาสนี้แสดงความขอบคุณต่อผู้เขียน และ สกว. ที่ช่วยสนับสนุน ให้มีหนังสือและตำราดีๆ ขอให้เรามีกิจกรรมดีๆ เช่นนี้ต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยน ความรู้ร่วมกันทั้งนักวิจัยรุ่นเก่า รุ่นกลาง รุ่นใหม่ นักศึกษา ฝ่ายนโยบายและนักปฏิบัติการ รวมทั้ง ผู้อ่านทั่วไป

ศาสตราจารย์ ดร. ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์

คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

อีเมลล์: direk.p@nida.ac.th